

EVRENSEL PERİYODİK İNCELEME
TÜRKİYE
2014

ORTAK PAYDAŞ RAPORU

FREEMUSE – Dünya Müzik ve Sansür Forumu, dünya çapındaki müzisyenler ve besteciler için ifade özgürlüğünü savunan bağımsız bir uluslararası üyelik kuruluşudur. Freemuse, 2012 yılından beri Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi (ECOSOC) içinde Özel Danışman Statüsü'ne sahiptir.

Skindergade 15,
DK-1159 Kopenhag K, Danimarka
Tel: +45 33 32 10 27
E-posta: ole.reitov@freemuse.org
Web: <http://www.freemuse.org>

SİYAH BANT –Siyah Bant, Türkiye'de sanata yönelik sansürü araştırmak, belgelemek ve sanatsal ifade özgürlüğü hakkını savunmak amacıyla bir grup kültür-sanat emekçisi tarafından kurulan bir girişimdir.

Tütün Deposu
Lüleci Hendek Caddesi No.12
Tophane 34425 İstanbul, Turkey
E-posta: info@siyahbant.org
Web: <http://www.siyahbant.org>

DÜŞÜNCE SUÇU(!)NA KARŞI GİRİŞİM – 1995'te İstanbul'da oluştu. Girişim haftalık Türkçe ve İngilizce-bültenler ve her yıl bir Almanak (Yıllık kitap) yayınlıyor. İki yılda bir 'Düşünce Özgürlüğü için İstanbul Buluşması' adlı uluslararası toplantı düzenliyor. İnternette 'Düşünce Suçları Müzesi' adlı özgün bir sitesi de var.

Nacak Sok. 21/11
TR-34674 İstanbul, Türkiye
Tel: +90 216 492 0504
E-posta: antennatr@gmail.com
Web: <http://www.antenna-tr.org>

Özet

1. Freemuse, Siyah Bant ve Düşünce Suçu(!?)na Karşı Girişim, Türkiye'nin İkinci Tur Evrensel Periyodik İnceleme (EPI) sürecine katkı koymaktan memnuniyet duymaktadır. Kurumlarımız Türkiye'nin ifade özgürlüğüne, yaratıcılığa ve sanata ilişkin uluslararası insan hakları anlaşmalarının yanı sıra kendi anayasasında bulunan güvenceler kapsamındaki yükümlülüklerine ve Mayıs 2010 tarihli İlk Tur EPI sürecinde kabul ettiği tavsiye kararlarına uyumunu mercek altına almaktadır.
2. Kültürel haklar alanında Birleşmiş Milletler Özel Raportörü Farida Shaheed'in Mart 2013 tarihli 'Sanatsal Özgürlük ve Yaratıcılık Hakkı' raporuna kuvvetle referans yapmaktayız. Bu rapor, şu sonuca ulaşmıştır: "sanatta sansürün veya sanatsal ifade ve yaratıcılık özgürlüğü hakkının hiçbir gerekçe olmaksızın kısıtlanmasının sonuçları yıkıcı olmuştur."¹ Shaheed'in raporunda yer alan tavsiyeler, bu hakların korunmasının yasalarla zorunlu kılınması ve yaygınlaştırılması için yetkililerin yapabileceklerine dair bir yol haritası sunmaktadır.
3. Türkiye 2003 yılının Eylül ayında Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ni (ICCPR) imzalamıştır; dolayısıyla, bu sözleşme kapsamındaki hakları güvence altına almak zorundadır. İşbu raporda, ICCPR'nin özellikle sanat ve yaratıcılık özgürlüğü hakkına ilişkin maddelerine dikkat çekilmektedir: 19. madde (ifade özgürlüğü), 21. madde (toplantı özgürlüğü) ve 27. madde (azınlıkların korunması).²
4. Bunlara ek olarak, Türkiye Anayasası da bizzat bu hakları koruyan spesifik bir dizi madde içermektedir: 25. madde (düşünce ve kanaat hürriyeti), 26. madde (düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti), 27. madde (bilim ve sanat hürriyeti), 34. Madde (toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı) ve 64. madde (sanatın ve sanatçının korunması).³

Tavsiye Kararlarının Uygulamaya Geçirilmesi (2010-2014)

5. Türkiye'nin Mayıs 2010 tarihli ilk EPI'sinde yer alan 163 tavsiye karardan 4 tanesi, ifade özgürlüğü hakkının korunmasına yönelik iyileştirmelerin hayata geçirilmesine dair çağrı içermekteydi. 13 tanesi ise bu hakkı doğrudan veya uygulamadan doğan şekillerde tehlikeye sokan yasaların düzeltilmesini veya kaldırılmasını tavsiye ediyordu.⁴ Türkiye, ifade özgürlüğü hakkına kapsamlı bir uyum çağrısı yapan tüm tavsiye kararlarının yanı sıra, mevzuat kapsamından bu hakkın ihlaline yol açabilecek olasılıkların ortadan kaldırılması amacıyla, mevzuatın gözden geçirilmesini talep eden tavsiye kararlarını da kabul etmiştir. Bu tavsiye kararlarından biri, Hollanda tarafından şu şekilde ifade edilmiştir: 'ifade özgürlüğünü sınırlandırma ihtimali taşıyan mevzuat uygulamalarının ilgili uluslararası standartlar ile uyum içinde olduğundan; milli güvenlik ve kamu düzenini korumak amacıyla ifade özgürlüğü hakkının kullanımına getirilecek yasal kısıtlamaların lüzumlu ve orantılı olduğundan emin olun'.⁵
6. Öte yandan, sanatçıların ve yaratıcı emekçilerinin kendi mesleklerinin icra kapasitelerini doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen spesifik yasaların ivedilikle kaldırılmasını veya gözden geçirilmesini talep eden 8 tavsiye kararının hiçbiri, incelemeye tabi ülkenin desteğini görmedi. Bu tavsiye kararları, Türk Ceza Kanunu'nun 301. ve 318. maddelerinin yanı sıra internet hakkı kullanımını düzenleyen 5651 sayılı Kanunu ve hakaret ve sövmeye ilişkin yasaları ilgilendiriyordu.⁶
7. 2010 tarihli EPI'den bu yana, Mart 2011 ve Nisan 2013 arasında 4 adet yargı reform paketi onaylandı. Bunlar arasından dikkat çekenler Temmuz 2012'de kabul edilen Üçüncü Yargı

¹ http://www.cdc-ccd.org/IMG/pdf/The_right_to_freedom_of_artistic_expression_and_creativity.pdf para. 86

² <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>

³ http://global.tbmm.gov.tr/docs/constitution_en.pdf

⁴ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G10/144/95/PDF/G1014495.pdf?OpenElement>

⁵ Age. Para 102.20

⁶ —

Reform Paketi ve Nisan 2013'te kabul edilen Dördüncü Yargı Reform Paketi'dir. Bu reformlar arasında, Terörle Mücadele Kanunu (TMK) kapsamında hangi davranışların 'terör propagandası' olarak sayılabileceğine dair netleştirme çabaları ve Türk Ceza Kanunu'nun 215. maddesi⁷ kapsamında 'suçu ve suçluyu övme' fiili karşısında yapılacak kavuşturmada, söz konusu fiilin 'kamu düzeni açısından açık ve yakın bir tehdit' oluşturduğuna dair kanıt gerekliliği gibi Barış Süreci'nde gündeme gelen değişiklikler yer almaktadır. Ayrıca bu reformlar kapsamında yüzlerce kitap üzerindeki yasak da kalkmıştır. 'Medya suçları' içerikli duruşmalar üç ila beş yıl ertelenmiştir. Son aylarda, uzun süredir mahkeme öncesi tutukluluk yaşayan, çoğu 5 yılın üzerinde tutukluluk süresi geçirmiş tutsaklar Anayasa Mahkemesi kararları gereği serbest bırakılmıştır.

8. Öte yandan, hem TMK hem de Türk Ceza Kanunu içinde ifade özgürlüğüne ağır tehdit oluşturan maddeler halen vardır ve aşağıda detaylandırılan vakalar birer örnek oluşturmaktadır. Üçüncü Yargı Paketi kapsamında ceza tecili üç ila beş yıl arasında olmaktadır ve şayet sanık bu süre zarfında yeni ve benzer bir suç işlerse, bunlar ertelenmiş davalara eklenmektedir. Bu gelişme, Demokles'in Kılıcı olarak tarif edilen bir caydırıcılıktan ibarettir. Mahkeme öncesi uzun tutukluluk süresi sebebiyle tahliye olanların davaları hâlâ sürmektedir ve bu davalar muhtemelen hayli uzun ve karmaşık olacaktır. İnternet kullanımını düzenleyen 5651 sayılı Kanunda Şubat 2014'te yapılan revizyonlar yetkili kurumların yetki alanını genişleterek internet sitelerini engellemelerinin önünü açmıştır. Sadece birkaç ay sonra, Nisan 2014'te Milli İstihbarat Teşkilatı'nın gözetim yetkilerinin genişletilmesi endişelerin derinleşmesi için yeni bir sebep teşkil etmiştir. Bunun yanı sıra Mayıs ve Haziran 2013'te gerçekleşen Gezi eylemlerinde sanatsal ifadenin, sanatçıların ve yaratıcı emekçilerin rolü büyük olmuş, bu kişiler gözaltına alınıp mahkemeye çıkarılmakla kalmamış, basılı ve sosyal medya üzerinden tehditlerle karşı karşıya kalmışlardır. Bu gibi devam eden sorunlar ve yakın zamandaki olumsuz gelişmelere bakıldığında Türkiye'nin, 2010 tarihli İlk Tur EPİ'sinde ifade özgürlüğünü koruma ve iyileştirme yönündeki tavsiye kararlarına uymadığı sonucu çıkmaktadır.

Sanatta Sansür (2014)

9. Günümüzde sansür, yasal mekanizmalar yoluyla sadece hükümet tarafından değil, çoğunlukla keyfi ve daha az görünür şekillerde başka aktörler ve çeşitli kanallar tarafından da uygulanmaktadır. Sanatta sansürü izleyen Siyah Bant⁸, 2013 tarihli raporunda sansür kavramını, sanatsal ifadenin sadece yasal yollarla yasaklanması olarak değil, aynı zamanda sanatçılara ve sanat kurumlarına yönelik olarak gayrimeşrulaştırma, tehdit etme, baskı uygulama, hedef gösterme ve nefret söylemi yoluyla sanat eserlerinin üretimini ve dolaşımını engelleyen yahut kısıtlayan süreçleri de kapsayacak şekilde tarif etmiştir. Türkiye genelinde yaratıcılık haklarının baskı altına alınmasında rol oynayan aktörler arasında devlet kurumları, siyasi grup ve partiler, devletin vekilleri gibi davranan bireyler, mahalle örgütleri ve daha dar anlamda sanat dünyasıyla ilişkili sanat ve kültür kurumları, küratörler, fon veren kuruluşlar ve sponsorlar yer almaktadır.
10. Doğrudan hükümet yasakları, sansür mekanizmalarının sadece bir kanadını oluşturmaktadır. Bireylere ve sanat kurumlarına yönelik sözlü ve yazılı tehdit, daha sık rastlanan bir sessizleştirme yöntemidir. Hedef gösterme ve korkutma, son yıllarda en cesaret kırıcı sansür yöntemleri arasında yer almıştır. Kolluk kuvvetleri veya yerel yönetimlerin sahip olduğu takdir yetkisi de keyfi sansür uygulamalarını artırmıştır. Türk Ceza Kanunu'nun "Türk milleti"ni aşağılamayı cezalandıran 301. maddesi kapsamında görülen mahkemeler, sanatçıların mahkum edilmesiyle sonuçlanmadıysa da, bazı sanatsal ifade biçimlerinin meşruiyetini zedeleyerek Türkiye'de sansürün bugünlerdeki uygulanma biçimlerine yeni bir boyut kazandırmıştır.⁹
11. Türkiye'nin terörle mücadele mevzuatının yanı sıra kamu düzenine ilişkin hükümleri de sansürü meşrulaştırmak ve sanatsal özgürlüğü kısıtlamak için sıklıkla kullanılmaktadır. Bu müdahaleler – çoğunlukla- keyfidir ve gerek politik gerek ideolojik sebeplerle kullanılmakta, sıklıkla çelişkili amaçlara hizmet etmektedir. Özellikle, "toplumsal hassasiyet" kavramı hem devlet hem de

⁷ Fikret İlkiz: 'Turkey's Terror Prevention Act: Source of problems in freedom of expression' <http://www.tr.boell.org/web/51-1722.html>

⁸ Bu raporun bir bölümü şu yazıdan alınmıştır: Banu Karaca. 2014. "Artists engaged in Kurdish rights struggle face limits o free expression." *Index on Censorship* (February 2014) <http://www.indexoncensorship.org/2014/02/freedom-of-expression-in-the-arts-and-censorship-in-kurdish-region-diyarbakir-batman>

devlet-dışı aktörler tarafından sanatsal özgürlüğü kısıtlamak amacıyla giderek daha sık kullanılmaya başlamıştır.

İfade ve yaratıcılık özgürlüğünü güvence altına alan uluslararası anlaşmaların ve Anayasal hakların çiğnenmesi suretiyle uygulanan yasalar

12. ICCPR ve Türkiye Anayasası kapsamındaki ifade ve örgütlenme özgürlüğü haklarının yanı sıra diğer güvenceleri de ayaklar altına alarak, sanatçılara ve yaratıcı eserlere karşı kullanılan birçok yasa mevcuttur. Bizim görüşümüze göre esas sorun yasaların kendilerinde değil, uygulamalarındadır. Bu yasaların muğlak karakteri keyfi, öznel kararlara ve eylemlere çanak tutmaktadır.

Terörle Mücadele Kanunu – TMK (1991 tarihli 3713 sayılı kanun)

13. Türkiye'nin Terörle Mücadele Kanunu, bu kanun kapsamında hangi davranışların suç teşkil ettiğine dair tanımdaki muazzam genişlik sebebiyle çok sert eleştiriler almış, terör bağlantısını kanıtlayacak hiçbir kanıtın bulunmadığı veya kanıt yetersizliği olduğu durumlarda bile birçok sanatçı ve yazar hakkında terör örgütüne üyelik suçundan dava açılmıştır. İfade ve toplanma özgürlüğü hakkı kullanımı, Türkiye'nin Kürt bölgesinde özellikle takip edilmekte ve Türkiye'nin terörle mücadele mevzuatından etkilenmektedir. Uygulamada, Kürt hak mücadelesi dahilindeki her türlü kültürel (örneğin, dilsel) ve sanatsal ifade, 'ayrılıkçı propaganda' olarak yorumlanabilmekte ve böylelikle sanat ve ifade özgürlüğü güvencesinden muaf tutulabilmektedir.
14. Önde gelen siyasi aktörlerin yaptığı açıklamalar, sanatın terörle eşdeğer görülmesi sorununu vahimleştirmektedir. Bu açıklamalardan en dikkat çeken, eski İçişleri Bakanı İdris Naim Şahin'in Aralık 2011'de sanatı "terörün arka bahçesi" olarak nitelendirmesi olmuştur.¹⁰ Bu açıklamasında Şahin, sanatçıları terör propagandası yapmakla suçlamıştı: "*belki resim yaparak tuvale yansıtıyor. Şiir yazarak şiirine yansıtıyor, günlük makale, fıkra yazarak oralarda bir şeyler yazıp çiziyor.*" Şahin, ayrıca sanatçıları "*terörle mücadelede görev almış askeri, polisi doğrudan çalışmasına, sanatına konu yaparak demoralize etmeye*" çalışmakla suçlamıştı. Sanatçıların ikiyüzlü olduğunu da ileri sürmüştü: "*İyi dedikleri her şey kötüdür, kötü diyorlarsa iyidir. 'Barış' diyorlarsa orada savaş vardır. 'Demokrasi' diyorlarsa orada zulüm vardır.*" Bu soruna Şahin'in önerdiği çözüm ise, "*bunları bir cerrah hassasiyetiyle ayırt etmek durumundayız*" şeklinde olmuştu. Yetkililerin yaptığı bu ve benzeri açıklamalar, sanatçıları hedef göstermekte ve sanatçıların kendilerini tehdit altında hissettikleri bir iklim yaratmak suretiyle otosansürü teşvik etmektedir.
15. Dördüncü Yargı Reform Paketi, kanundaki muğlaklık sorununu ve terör tanımının eksikliğini gidermeye yönelik bir çözüm getirmemiştir. Özellikle görsel sanatlarda çalışanlar için kaygı verici olan, kamuya açık toplantı veya eylemlerde sergilenmese bile terör örgütüne ait "resim ve sembol asma"yı engelleyen ek düzenleme getirilmesi olmuştur. Bu suçun beş yıla kadar hapis cezası bulunmaktadır.¹¹
16. 13 Şubat 2012 tarihinde yönetmen ve yazar Mizgin Müjde Arslan ile görüntü yönetmeni Özay Şahin gözaltına alındı. Arslan ve Şahin, son yılların en yüksek profilli TMK davalarından biri olan Kürdistan Topluluklar Birliği (KCK) davası kapsamında gözaltına alındı. 2011'in son aylarından 2012'nin ilk aylarına kadar uzanan bir soruşturma sürecinde, aralarında yazarların, gazetecilerin ve sanatçıların bulunduğu binden fazla Kürt hak mücadelesini destekleyen aktivist tutuklandı, yüzlercesi hapse atıldı ve yüzlercesi mahkemeye sevk edildi. Tümü TMK kapsamında 'yasa dışı' örgüt üyeliği veya eylemleriyle suçlanmaktaydı. Bu suçlamalar geniş bir kitle tarafından amacının dışında bir uygulama olarak görülmekte, yasaların Kürt aktivistleri ve onlara destek verenleri cezalandırmak üzere kullanıldığı düşünülmekteydi. Arslan ve Şahin, Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlığı desteğiyle bir film çekmek üzere Kuzey Irak'a giderken alıkonuldu. Beş gün gözaltı süresinin ardından salıverildiler.¹²

¹⁰ Şahin'in konuşmasının İngilizce çevirisi <http://resmigorus.blogspot.co.uk/2012/01/turkeys-minister-of-interior-idris-naim.html>

¹¹ Fikret İlkiz - Turkey's Terror Prevention Act: Source of problems in freedom of expression <http://www.tr.boell.org/web/51-1722.html> En son ulaşıldığı

17. Terörle Mücadele Yasası terör örgütüne üye olma, terör örgütü adına yasa dışı eylemde bulunma ve terör propagandası yapma gerekçe gösterilerek, daha önce defalarca kez göz altına alınmış, tutuklanmış ve polislin kötü muamelesine maruz kalmış müzik grubu Grup Yorum üyeleri aleyhinde de kullanılmıştır. Mayıs 2011’de Grup Yorum’un ve başka sanat kurumlarının da üyesi olduğu İstanbul’daki İdil Kültür Merkezi’ne polis baskını gerçekleşmiş ve kurum faaliyetlerine dair arşiv belgelerine el konulmuştur.¹³
18. 27 Haziran 2012 tarihinde Dersim Malatya Üçüncü Ağır Ceza Mahkemesi, Kürt şarkıcı Ferhat Tunç’u, 1973 yılında cezaevinde işkenceden öldüğü iddia edilen devrimci bir savaşıyı övdüğü gerekçesiyle örgüt propagandası yapmak suçuyla TMK’nın 7. Maddesi uyarınca 2 yıl hapis cezasına mahkum etmiştir. Tunç, söz konusu ifadeyi 1 Mayıs 2011 günü verdiği bir konserde dile getirmişti. Tunç’un aldığı 2 yıllık hapis cezası, benzer konuda 3 yıl konuşmama cezasına çevrildi. Bu, son yıllarda Tunç’a açılmış birçok dava arasından sadece bir örnektir.¹⁴
19. Terörle mücadele yasalarının uygulanmasında ‘terör’ kavramının tanımının muğlak olduğu açıktır. ‘Terör’, ‘terör örgütü’, ‘terör örgütüne üyelik’, ve ‘terör örgütü propagandası yapmak’ açık ve net bir şekilde tanımlanmalıdır.

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu (1982 tarihli, 2911 sayılı kanun)

20. Barışçıl toplantı ve gösteri yürüyüşü yapma hakkı, Türkiye Anayasası’nın 34. Maddesi kapsamında güvence altına alınmıştır.¹⁵ Ancak 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, festivallerin yasaklanması ve katılımcıların aleyhine dava açılması için kullanılmıştır.
21. Bu kanun kapsamında gerçekleşen en çarpıcı sansür vakalarından biri, Türkiye’nin güneydoğusundaki Batman ilinde bulunan Bahar Kültür Merkezi’ne bağlı (NavenDa Canda Baharé) 13 sanatçıyla ilgilidir. Dördüncü Diyarbakır Ağır Ceza Mahkemesi’nde yargılanan sanatçıların “suçları” 2006 yılında Batman’da bir kültür festivaline katılmaktan yerel Newroz kutlamalarında yer almaya, basın toplantılarına gitmeye ve siyasi mitinglerde perküsyon çalmaya kadar uzanmaktadır. TMK kapsamında ‘ayrılıkçı propaganda’ yapmak veya ‘terör örgütüne üye olmak’la suçlanmanın yanı sıra, bazı sanatçılar geçtiğimiz 4 yıl içinde 2911 sayılı kanunu ihlal ettikleri gerekçesiyle bir dizi iddiadan mahkum edildiler. Bu davaların bazıları şu an temyiz aşamasındadır.¹⁶ Ayrıca her yıl yapılan geleneksel Kuzu Kırpma Kültür Sanat ve Yayla Festivali, 2911 sayılı kanunun 17. Maddesi kapsamında terör örgütü propagandası yaptığı gerekçesiyle 2012 yılında İçişleri Bakanlığı tarafından yasaklanmıştı. Tüm bu vakalar, Kürt sanatçıların ifadelerinin sanatsal ifade olarak algılanmak yerine hâlâ anayasaya aykırı siyasi ifadeler olarak yorumlanabildiğini göstermektedir.
22. 2013’ün ortalarında gerçekleşen Gezi eylemleri sırasında, Mersinli Praksis müzik grubu üyeleri 2911 sayılı kanun kapsamındaki bir suçlamayla karşı karşıya kalmışlardır. Grubun eylemler sırasında çaldığı enstrümanları, “göstericileri dinamik tutmak” ve “göstericileri motive etmek” gerekçesiyle delil olarak gösterilmiştir.¹⁷

Dinî değerleri aşağılama (TCK Madde 216/3)

23. Türk Ceza Kanunu’nun 216/3 sayılı maddesi, şu ifadeleri içermektedir: “Halkın bir kesiminin benimsediği dinî değerleri alenen aşağılayan kişi, fiilin kamu barışını bozmaya elverişli olması halinde, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.” Bu fıkra zaman zaman, dini eleştiren yazar ve sanatçıları cezalandırmak için kullanılmıştır ve bu kanun kapsamındaki davalar, belirli kişileri hedef göstermeyi mümkün kılmasının getirdiği cesaret ile çoğunlukla vatandaşlar tarafından açılmıştır. Bu davalar nadiren hapis cezası ile sonuçlansa da uzun dava süreleri ve sebep olduğu vakit kaybı neticesinde, hedef gösterilen kişilerde psikolojik ve başka

¹³ <http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=polic-raids-leftist-quarters-with-alleged-links-to-outlawed-dhkc-2011-05-10>

¹⁴ <http://freemuse.org/archives/303>

¹⁵ Türkiye Anayasası’nın 34. Maddesi: ‘Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir.’
¹⁶ http://global.tbmm.gov.tr/docs/constitution_en.pdf

¹⁷

türlü sıkıntılara yol açmıştır. Ayrıca bu davaların medyada geniş yer bulması, yargılanan kişileri tehdide açık hâle getirmektedir.

24. Bu durumun bir örneği, Şubat 2011’de *Penguen* dergisinde “Allah yok, din yalan” sloganını çizdiği gerekçesiyle, bir grup vatandaşın ve Türkiye Diyanet ve Vakıf Görevlileri Sendikası’nın şikayetleri doğrultusunda karikatürist Bahadır Baruter aleyhine Madde 216/3 kapsamında açılan davadır. Baruter ve diğerleri hapis cezasına çarptırılmamış olsalar bile, bu hükmün mevcudiyeti dini eleştiren veya dinî inançları sorgulayan bireyler üzerinde caydırıcı bir etkiye sahiptir.¹⁸
25. 2011 yılında ressam Menekşe Samancı ve Özlem Alp, 216. madde kapsamında Samancı’nın bir tablosunu sergilemekten yargılanmışlardır. Söz konusu tabloda bir cami görülmekteydi ve minarelerin arasında *ucube* kelimesinin tersten okunuşu olan ‘ebucu’ yazmaktaydı. Bu, Başbakan Erdoğan’ın Türkiye-Ermenistan sınırında bulunan Mehmet Aksoy imzalı büyük heykeli ‘ucube’ olarak nitelendirmesine bir göndermeydi. Erdoğan’ın bu sözleri üzerine Aksoy’un heykeli parçalanarak yıkılmıştı. Özlem Alp’in ise yüzünde sütyen bulunan çarşafli bir kadını resmettiği tablosu, dava sebebi oldu. Her iki ressam da eserlerini Nisan 2011’de Eskişehir Tepebaşı Belediyesi’nin Sergi Salonu’nda Aksoy’u desteklemek üzere sergilemişlerdi.¹⁹
26. Medyada geniş yer bulan bir dava da ünlü besteci Fazıl Say’ın, bir Ömer Hayyam rubaisinden alıntı yaparak bir önceki sene attığı ‘tweet’lerde dinî değerleri aşağıladığı gerekçesiyle 2013 yılında 10 ay hapis cezasına çarptırılmasıydı. Say’ın aldığı hapis cezası ertelendi.²⁰

Hakaret (TCK Madde 125)

27. Türkiye’de hem medeni kanun hem de ceza kanunu kapsamında hakaret suç olarak tanımlanmıştır. Türk Ceza Kanunu’nun 125. Maddesi, ‘kamu görevlisi’ne hakaret vakalarına 2 yıla kadar hapis cezası öngörmektedir.²¹ Kamu görevlileri, özellikle de Başbakan, sanatçıların da aralarında bulunduğu kişilere hem hukuk mahkemelerinde hem de ceza mahkemelerinde dava açmıştır. Bu davaların tamamı ceza ile sonuçlanmasa da sanatsal üretim ve gösterim üzerinde caydırıcı etki yaratmıştır. Uluslararası standartlarda, kamu görevlilerinin, hakareti cezalandıran yasalara başvurarak eleştirileri bastırmak yerine açık denetlemeye tabi olmayı kabullenmeleri beklenmektedir.
28. Ocak 2011’de İstanbul merkezli Beyoğlu Kumpanya Sanat Topluluğu’nun 16 üyesi aleyhinde Başbakan Erdoğan’ın şikayetiyle “Başbakana hakaret” suçundan dava açıldı. Dava kumpanyanın Temmuz 2010’da İstanbul Çatalca Belediyesi’nin düzenlediği Erguvan Festivali’nde sahneye koyduğu oyunla ilgilidir. Kumpanyanın sergilediği *Ülkemizden* adlı oyunda karakterlerden birinin söylediği "Tayyip Blues" adlı şarkının sözleri suç duyurusunda kullanılmıştır.²²
29. Tiyatro oyuncusu ve siyasi hicivci Haldun Açığsözlü aleyhine Doğu Karadeniz kıyılarında Laz nüfusun çoğunlukta olduğu Rize kentinde sahnelediği ‘Laz Marks’ adlı hiciv gösterisi sebebiyle “Başbakana hakaret” suçundan 15 Ocak 2010 tarihinde dava açılmıştır.²³ Açığsözlü’nün sahnede anlattığı “Rizeli Recep Tayyip” hakkındaki anekdot, ailesi Rizeli olan Başbakan Erdoğan’a gönderme yapıyordu. Bu gerekçeyle, siyasi içerikli sahne gösterisi aleyhinde dava süreci başlatıldı. Açığsözlü, başka işleri sebebiyle başka davalarla da karşı karşıya kaldı. Bunlardan ikisi Başbakana hakaret, bir tanesi de Ceza Kanunu’nun 215. Maddesinin ihlali gerekçesiyle açıldı (ilerleyen maddelere bakınız).
30. Nova Kozmikova’nın Kasım 2013 tarihinde 23. İstanbul Sanat Fuarı’nda sergilenen ‘Müdahale var mı?’ adlı sanat eserine soruşturma açılmıştır. Soruşturma, eserin Başbakana hakaret içerdiğini düşünen bir vatandaşın şikayeti üzerine açıldı. Sansürlenmiş eser Başbakan Erdoğan’ın, yüzü petrol izleriyle kaplanmış bir portresiydi. Serginin küratörü ve yardımcı direktörü polis

¹⁸ Baruter davası ve diğerlerine yapılan atf Forum 18’in Şubat 2012 tarihli Türkiye raporundan okunabilir: "Denigrating religious values" - A way to silence critics of religion? http://www.forum18.org/archive.php?article_id=1667

¹⁹ <http://www.siyahbant.org/sanata-ucube-diyen-anlayis-ressamlari-yargiliyor-2/>

²⁰ <http://www.pen-international.org/wp-content/uploads/2013/10/Fazil-Say2.pdf>

²¹ <https://opennet.net/research/profiles/turkey>

²²

tarafından sorguya çekildi.²⁴

31. Ege kıyılarındaki Didim kasabasında 2013 Ağustos ayının son günlerinde yapılan uluslararası bir yarışmada sergilenen bazı karikatürlere polis tarafından el kondu. Polis baskınının, hükümet yanlısı AKP bölge liderlerinden birinin isteği üzerine ve kamu figürlerini “aşağıladığı” gerekçesiyle gerçekleştirildiği iddia edildi. Yarışmanın teması Haziran’da gerçekleşen Gezi Parkı eylemleriydi ve karikatürlerin birçoğu Başbakan Erdoğan’ı resmediyordu.²⁵

Suç ve suçluyu övme (TCK Madde 215)

32. Türk Ceza Kanunu’nun 215. Maddesi, “İşlenmiş olan bir suç veya işlemiş olduğu suçtan dolayı bir kişiyi alenen öven kimse” için hapis cezası öngörmektedir. Bu raporun kapsadığı dönemde gündeme gelen bir vaka, ‘Laz Marks’ adlı siyasi gösterisi gerekçesiyle Kasım 2010’da aleyhine dava açılan Haldun Açıksözlü’nün davası olmuştur (bkz. 29. Paragraf). Açıksözlü sahne gösterisinde, Kürt ve solcu aktivistlerin kapatıldığı ve işkence edildiği Diyarbakır cezaevlerinde işkence gören 70’lerin ve 80’lerin Kürt ve devrimci solcu liderlerine yaptığı referanslardan ötürü ‘suçu ve suçluyu övdüğü’ gerekçesiyle 2 yıl hapis cezası ile karşı karşıya kalmıştır. Açıksözlü ayrıca 3 ay ila 3 yıl süreyle meslektan men cezası ile karşı karşıya kalmıştır.²⁶
33. Nisan 2013 tarihinde Dördüncü Yargı Paketi kapsamında yapılan değişiklikler, bu maddenin yalnızca kamu düzeninin açık ve yakın tehdit edildiği durumlarda kullanılmasını getirmiştir. Ancak bu madde hâlâ muğlak bir çerçeveye sahiptir ve siyasi meselelere dokunan sanatsal ifadeler üzerinde caydırıcı etkisi vardır.

Halkı askerlikten soğutma (TCK Madde 318)

34. Vicdani ret, ICCPR’nin 18. Maddesi kapsamında güvence altına alınan haklardan biridir: “Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğü vardır.” Ancak Türk Ceza Kanunu’nun 318. maddesi, vicdani ret için 3 yıla kadar hapis öngörmektedir ve bu madde vicdani retçileri destekleyenlere karşı sıklıkla kullanılmaktadır. Bu durumun bir örneği, bir vicdani ret etkinliğinde Gogol’un *Palto* adlı eserini sergileyen İzmir Yenikapı Tiyatro Topluluğu’nun yönetmeni, sanat yönetmeni ve 4 üyesi aleyhinde açılan davadır. Aralık 2012’de, halkı askerlikten soğuttukları gerekçesiyle 5 ay hapis cezası alan tiyatro ekibinin cezası 5 yıl ertelenmiştir.
35. Madde 318, Dördüncü Yargı Reform Paketi’nde revize edilen maddelerden biridir ve endişeleri yatıştırmak yerine şu şekilde geliştirilerek daha büyük kaygılar doğmasına sebep olmuştur: “Askerlik hizmetini yapanları firara sevk edecek veya askerlik hizmetine katılacak olanları bu hizmeti yapmaktan vazgeçirecek şekilde teşvik veya telkinde bulunanlara altı aydan iki yıla kadar hapis cezası verilir.”

Devletin Uyguladığı Diğer Sansür Yöntemleri

Devlet-dışı aktörlerle işbirliği

36. Devlet sıklıkla terörle mücadele veya hakaret gerekçesiyle “hassas vatandaş” namına kimi faaliyetler veya sanat eserleri hakkında soruşturma açmaktadır. Öte yandan, sanatçılara ve yaratıcı eserlere saldırıda bulunan devlet-dışı aktörler söz konusu olduğunda ‘cezasızlık’ politikasını takip etmekte, bu gibi edimlerde bulunan devlet-dışı aktörler hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılmasında isteksizlik sergilemektedir.
37. Avangart feminist sanat çalışmalarıyla tanınan ünlü görsel sanatçı Şükran Moral, 2011 yılında İstanbul’daki Casa Dell’Arte’de sergilediği “Amemus” adlı canlı performansının ardından aldığı ölüm tehditleri sebebiyle Türkiye’yi terk etmek zorunda kalmıştır. Performans iki kadının canlı

²⁴ <http://artsfreedom.org/?p=7299>

olarak sevişmesini içermektedir. Performansın fotoğraflarından oluşacak bir sergi planlayan sanatçı, güvenlik gerekçesiyle bu projesini iptal etmek zorunda kaldı.²⁷

38. Türkiyeli aktör ve aktivist Mehmet Ali Alabora, hayali bir ülkede yönetimdeki diktatörün halk ayaklanmasıyla devrildiği ve ayaklanmada sosyal medyanın büyük rol oynadığı *Mi Minör* adlı tiyatro oyununda aldığı rolle halkı isyana teşvikten azami 20 yıl hapis cezası ile tehdit edildi. Bir gazete Alabora'yı, oyun yazarı Meltem Arıkan'ı ve oyunun prodüksiyonunda yer alan diğer kişileri, oyunu Gezi Parkı eylemlerine hazırlık provası olarak tasarlamakla suçladığında, hem internette hem de basılı medyada bu kişilere karşı ağır bir tepki doğdu. Bunun ardından Alabora'ya Türk Ceza Kanunu'nun 313/1 sayılı maddesi uyarınca 'silahlı isyana teşvik' suçlaması getirildi. Bu suçlama Eylül 2013'te düşürülmesine rağmen, sanatçılar üzerinde korkunç boyutlarda rahatsızlık ve endişe yarattı.²⁸ Devlet tarafından Alabora'yı, yazarı ve diğer oyuncularını tehdit edenlere karşı hiçbir faaliyette bulunulmadı.

Polis şiddeti

39. Kürt dili, kültürü ve sanatını teşvik etmek ve yaymak amacı taşıyan Mezopotamya Kültür Merkezi (MKM) sistematik olarak polis güçlerinin tehdidi altındadır. Bir yandan silahlı mücadelenin sona ermesiyle bölgeye bir nebze umut ve rahatlama getiren "barış süreci" devam ederken, diğer taraftan Kürt sanat ve kültür merkezlerinin güvenlik güçleri tarafından sürekli gözetim altında tutulması gibi uygulamalar hâlâ geçerliliğini kaybetmemiştir. Bu durumun bir örneği, Diyarbakır Belediye Tiyatrosu'nun turne için Diyarbakır dışına çıktığında, hatta 2014'te gittiği Dersim veya Iğdır gibi kentlerde, sürekli güvenlik kontrolüne ve izlemeye maruz kalmasıdır. Bu takip, sadece Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) liderliğindeki belediyelere ait mekanlarda azalmaktadır. Bu şu anlama gelmektedir: Ekip turne izni alabilmek için yerel yetkililere önceden, oynayacakları oyunun özetini göndererek onay almak ve hem oyuncuların hem de teknik ekibinin kimlik bilgilerini bildirmek zorundadır.

Sanat etkinliklerinin veya sanat eserlerinin sansürlenmesi

40. Devlet yurtdışında sponsorluğunu yaptığı projelerin içeriğini kontrol etmekte, sanat kurumlarının işine keyfi olarak karışmakta ve birlikte çalıştığı kurumları tehdit etmek suretiyle sanatçıların haklarını ihlal etmektedir. Tüm bunlar, hiçbir yasal zemin olmaksızın gerçekleştirilmektedir.
41. Bu türden bir sansür vakası, 2013 yılında İspanya'da Matadero Madrid'de *Here Together Now* adlı bir sergi sırasında yaşandı. Küratörlüğünü Manuela Villa'nın yaptığı etkinlik, Madrid'deki Türkiye Büyükelçiliği, Türk Hava Yolları ve ARCOMadrid desteğiyle gerçekleştirilmekteydi. Sergi kitapçığında, sanatçı İz Öztat'ın *Zişan'ın Utopie Dosyası'ndan Bir Seçki (1917-1919)* adlı eseri üzerine yazılmış açıklama metni Madrid'deki Türkiye Büyükelçiliği isteğiyle sansüre maruz kaldı ve "Ermeni soykırımı" ifadesi ile "1915" tarihi metinden çıkarıldı.²⁹
42. Diğer vakalarda ise kamu yetkilileri sergilerden bazı eserleri müstehcenlik, hakaret veya terörle mücadele gerekçeleriyle kaldırmışlardır. Türkiye'deki bir sanat sergisi, belediye görevlilerinin sansürle suçlanmasının ardından organizatörleri tarafından iptal edilmiştir. İzmir Büyükşehir Belediyesi görevlileri, kimi gazetelerde dinî ve toplumsal değerlere karşı geldiği iddia edilen üç fotoğrafı "Aykırı" adlı sergiden kaldırmıştır. Yetkililerin bu resimleri kaldırtmasının ardından, serginin organizatörlerinden İzmir Fotoğraf Sanatı Derneği (İFOD), sergiyi iptal etmiştir. Tartışma yaratan fotoğraflar arasında öpüşen iki çarşafli kadın, öpüşen iki adam ve bikini giyen çarşafli kadın resimleri yer almaktaydı.³⁰
43. Kürt yönetmen ve oyuncu Aydın Orak'ın *Berivan* adlı belgeseli 2011 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yasaklanmış, filmin Türkiye dağıtımına izin verilmemiştir. Bakanlık yaptığı bir açıklamada belgeselin "kamu düzenini olumsuz yönde etkileme amaçlı tarihi olayları çarpıtan, toplumda kin, nefret ve düşmanlığı körükleyen, Türk milletinin birlik ve beraberliğini

²⁷ <http://www.hurriyetdailynews.com/european-art-scene-warmly-welcomes-turkish-artist.aspx?pageID=238&nID=24665&NewsCatID=385>

²⁸ PEN International report: *The Gezi Park Protests – The Impact on Freedom of Expression in Turkey* March 2014, pgs 12 & 25

²⁹

bozucu, PKK propagandası yapan unsurlar” içerdiğini öne sürmüştür. Belgesel, 1992 yılındaki bir katliamı, olay esnasında çekilmiş gerçek görüntüler kullanarak aktarmaktadır.³¹

44. Heykeltıraş Mehmet Aksoy’un, Türkiye-Ermenistan sınırında yer alan ve her iki ülke arasında barışı vurgulama amacı taşıyan *İnsanlık Anıtı* adlı heykeli, Başbakan Erdoğan’ın 2011 yılında, yakınlardaki Kars iline yaptığı ziyaret sonrası yıkıldı. Başbakan heykeli “ucube”ye benzetmiş ve bölgede bulunan Seyyid Hasan El Harakani türbesi ve camisi gibi tarihi yerleri gölgelediğini iddia etmişti. Heykelin yıkılmasını talep eden başbakanın isteği, Kars belediyesi tarafından yerine getirildi.³² Heykelin yıkılmasının tetiklediği tartışmalarda sanatçı Bedri Baykam ve İstanbul’da Baykam’a ait olan Pyramid Sanat Galerisi’nin işletmecisi Tuba Kurtulmuş, heykelin yıkılmasını protesto eden bir toplantının çıkışında gündüz vakti İstanbul’da sokak ortasında bir saldırganın hedefi olarak ciddi şekilde yaralandı. Saldırgan yakalanarak 25 yıl hapis cezasına çarptırıldı.³³

Sinemada belgelendirme sistemini yaratıcı eserlerin kontrolü için kullanmak

45. Türkiye’de sanatsal ifade özgürlüğü son derece muğlak kriterler doğrultusunda uygulanan mevzuatla kısıtlanmakta ve bu durum, hem devlet hem de devlet-dışı aktörler tarafından keyfi uygulamalara yol açmaktadır. Anayasada ön sansüre yol açabilecek hiçbir ima olmamasına rağmen, film değerlendirme ve sınıflandırma kurulu veya film/tiyatro projelerine destek fonu verilip verilmeyeceği yönünde karar bildiren kurul, adeta ön sansür kurulları gibi işlemekte, kimi film/tiyatro projelerini yasaklarken, kimilerine daha yüksek bir yaş sınırı belirlemekte, kimilerine de kısıtlı miktarda fon sağlamaktadır.
46. Sınıflandırma ve belgelendirme sistemi, olması gerekenden daha yüksek yaş sınırları getirmek suretiyle filmlerin dolaşımını kısıtlamak amacıyla giderek daha etkin biçimde kullanılmaktadır. Kuşkusuz rahatsız edici ve zararlı olabilecek görüntülerden küçükleri korumak amacıyla hem Türkiye’de hem de uluslararası alanda yaş sınırı hükümleri için önemli ve geçerli bir zemin mevcuttur. Ancak bu hükümlerin, küçüklerin korunmasını aşarak daha geniş anlamda ifade özgürlüğü ihlallerini meşrulaştırmak üzere kullanıldığına dair tartışmalar patlak vermiştir.³⁴ Özellikle de bu derecelendirmenin, ticari dağıtım için gerekli bir belge olan eser işletme belgesi ile bağlantılandırılmasının akabinde bu tartışmalar yoğunlaşmıştır. Hukuk akademisyeni Ulaş Karan, bu uygulamanın resmi yönetmelikler ile uyum içinde olmasına rağmen, bakanlığın dağıtım hükümlerini yeniden yorumlayarak, aynı hükümlerin festival filmlerine de uygulanmasına karar verdiğini öne sürmektedir.³⁵
47. Türkiye sinemalarında Mart 2014’te gösterime gireceği açıklanan, Danimarkalı yönetmen Lars von Trier’in *İtiraf* filmi sinema kurulu tarafından yasaklanmıştır. Değerlendirme ve Sınıflandırma Üst Kurulu, filmin ‘ticari dağıtım veya gösterim’e uygun olmadığına karar vererek filmin gösterimini durdurmuştur. Yapılan açıklamada şu yasal düzenlemelere atıfta bulunulmuştur: “Bakanlık bünyesinde oluşturulan Kurullar sinema filmlerini gösterim ve iletim biçimlerini de dikkate almak suretiyle kamu düzeni, genel ahlak, küçüklerin ve gençlerin ruh ve beden sağlığının korunması, insan onuruna uygunluk ve Anayasada öngörülen diğer ilkeler doğrultusunda değerlendirir.”
48. Yönetmen Onur Ünlü’nün, bir imamın camisinde işlenen bir cinayeti çözmek üzere maceraya atılmasını anlatan filmi *İtirazım Var*, 2014’ün ilk aylarında Sinema Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulu tarafından +18 olarak derecelendirilmiştir. Bu karar hem seyirciler hem de film yapımcılarını şaşkınlığa uğratmıştır, zira sinema yazarlarına göre “öyküde +18 verilmesini gerektirecek hiçbir bariz sebep yoktur”. Yönetmen ve ekibi temyize giderek, sınıflandırmayı +15’e indirtmeyi başarmıştır.³⁶
49. Kültürel haklar alanında Birleşmiş Milletler Özel Raportörü Farida Shaheed’in tavsiyeleriyle aynı fikirdeyiz: 1) “... ön sansür yalnızca insan yaşamı ve mülkiyetine geri dönülmez zararlar

³¹ <http://en.firatnews.com/news/culture/berivan-film-banned-in-turkey-but-presented-at-cannes.htm>

³² <http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=demolition-of-the-monument-begins-in-kars-2011-04-18>

³³ <http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=turkish-painter-stabbed-at-meeting-for-8216humanity-movement8217-2011-04-18>

³⁴ Majorie Heins, *Not in Front of the Children: "Indecency," Censorship, and the Innocence of Youth* (New York: Hill and Wang, 2001).

³⁵

verilebilecek yakın bir tehdidi engellemek için alınan istisnai bir tedbir olmalıdır. İçeriğin, halka sunulmadan önce otomatikman resmi onay gerektirdiği bir sistem kabul edilemez, zira bu uygulamanın sanatsal ifade ve yaratıcılık hürriyetini zedeleyici etkileri, amacının faydalı etkilerinin yanında fazlasıyla ağır basacaktır,” ve 2) devletler, sınıflandırma organlarının bağımsız olduğundan; görev tanımı, işleyiş kuralları ve faaliyetlerinin halka duyurulduğundan ve etkili temyiz mekanizmalarının bulunduğundan emin olmalıdır. Shaheed, çocukların erişimlerini düzenleyen yönetmeliklerin de “yasaklamaya varacak veya orantısız derecede yetişkinlerin erişimini kısıtlayacak” sonuçlara varmaması gerektiğini ekler.³⁷

Bir sansür yöntemi olarak fon desteğinin kesilmesi

50. Bakanlığın +18 olarak derecelendirilen filmlerden fon desteğini geri çekeceği yönünde yakın zamanda çıkan bir haber, film sektöründe yaş sınırlandırmalarının siyasi amaçlar için daha da fazla kullanılabilmesine dair kaygıları artırdı.³⁸ Bu yeni düzenlemenin, bağımsız sinemacıların içinde bulunduğu ekonomik belirsizliği vahimleştirmesi ve hayli rağbet gören devlet fonunu kaybetme korkusuyla sinemacıların otosansür uygulamaya meyletmeleri kuvvetle muhtemeldir. Bu düzenleme ayrıca, Sinema Müdürlüğü'nün belli bir eserin sanatsal bütünlüğünü esas alarak karar vermesi yerine, fon için öngörülen yaş sınırlandırmasını karşılamak amacıyla montaj aşamasındaki kararlara müdahale etmesinin önünü açacaktır.
51. 2013 yılının bahar aylarında, Türkiye Sanat Kurulu (TÜSAK) mevzuatında yapılması önerilen değişikliklerin yer aldığı bir belgenin basına sızması, hükümetin devlet tiyatrolarını özelleştirme niyetine dair bir önceki yıl halihazırda dile getirilmiş olan endişeleri daha da derinleştirdi. Söz konusu taslak şimdiki haliyle, proje bazlı destek sağlama ve karar alıcı mercileri ilgili disiplinlerden gelen sanatçı birliklerini temsil eden adaylardan, devletin atadığı görevlilere kaydırma suretiyle Türkiye'deki tüm sanat fonlama sistemini yeniden yapılandırmayı amaçlamaktadır.
52. Yetkililer Özel Raportör Farida Shaheed'in hükümetlerin 'kendi siyasi, dinî veya kurumsal aidiyeti doğrultusunda kültür kurumlarına kültür yöneticisi veya yönetici aday göstermekten veya atama yapmaktan kaçınmalıdır' yönündeki tavsiyesini dikkate almalı ve tasarıda öne sürüldüğü gibi karar alıcı mercileri devlet tarafından atanmış görevlilere kaydırmaktan vazgeçmelidir. Sadece bu şekilde bağımsız ve gelişmekte olan bir sanat sektörü güvence altına alınabilir.

TAVSİYELER

53. Terörle mücadele yasalarının uygulanmasında 'terör' kavramının tanımı muğlaktır. 'Terör', 'terör örgütü', 'terör örgütüne üyelik ve 'terör örgütü propagandası yapmak' gibi ifadeler kanunda açıkça tanımlanmalıdır.
54. Terörle mücadele kanunu, açıkça şiddetle bağlantısı olmayan veya şiddet yaymayan sanatsal ve yaratıcı eserler aleyhine uygulanmamalıdır.
55. Kamu görevlileri sanatçıları terörle özdeşleştiren, dolayısıyla sanatçıları hedef gösteren ifadelerden kaçınmalıdır.
56. Terörle Mücadele Kanunu'nun, 'terör' örgütü propagandası yapmayı veya 'terör' örgütüne ait materyallerin yaygınlaştırılmasını cezalandıran ve ifade özgürlüğü güvencesini ihlal eden birçok mahkumiyete yol açmış olan 6/2 ve 7/2 sayılı maddeleri geri çekilmelidir. Bu, şimdiki kanunda ifade özgürlüğüne ve diğer haklara yönelik tehditlerin temizleneceği reformları güvence altına alma yönünde bir dizi adımdan biri olmalıdır.
57. Türkiye Anayasası ve uluslararası anlaşmalar tarafından güvence altına alınmış olan toplantı ve gösteri özgürlüğü hakkına saygıyı tesis etmek için 2911 sayılı yasa değiştirilmeli veya kaldırılmalıdır.

³⁷ http://www.cdc-ced.org/IMG/pdf/The_right_to_freedom_of_artistic_expression_and_creativity.pdf

58. 'Dinin aşığılanması' suçunun kaldırılması için Türk Ceza Kanunu'nun 216/3 sayılı maddesi geri çekilmelidir.
59. 125. madde kaldırılarak hakaret suçu kanundan çıkarılmalıdır. Aynı zamanda, kamu görevlilerinin ceza ve hukuk mahkemelerinde hakaret davaları açmasının önüne geçilmelidir.
60. Türk Ceza Kanunu'nun 215. maddesi sanatsal ifade özgürlüğü hakkını kullanan kişilerin yargılanmasına mahal verecek şekilde kullanılmamalıdır.
61. Vicdani reddi cezalandıran 318. maddesi, ICCPR'nin vicdan özgürlüğünü güvence altına alan 18. maddesiyle çeliştiği gerekçesiyle geri çekilmelidir.
62. Sanatçılar ve yaratıcı emekçilerin yanı sıra sanatsal aktivitelere dahil olan seyirciler tehdit ve şiddetten korunmalıdır. Böyle bir tehditte bulunan veya gerçekleştiren hiçbir kimseye cezasızlık ayrıcalığı tanınmamalıdır.
63. Yayın sınıflandırma organlarının bağımsız olduğundan; görev tanımı, işleyiş kuralları ve faaliyetlerinin halka duyurulduğundan ve etkili temyiz mekanizmalarının bulunduğundan emin olunmalıdır.
64. Şimdiki ön sansür mekanizmaları, içeriği yasaklamaktan veya değiştirmekten kaçınan ve yönetim biçiminde sanatçılara hak ettikleri temsili sağlayan, yaş bazlı bir sınıflandırma sistemi ile değiştirilmelidir.
65. Kendi siyasi, dinî veya kurumsal aidiyeti bazında kültür kurumlarına kültür yöneticisi veya yönetici aday göstermekten veya atama yapmaktan kaçınılmalıdır.